

O STROKOVNEM JEZIKU

Niko Schlamberger

Po obdobju zimskega spanja Slovenskega društva INFORMATIKA je bila leta 1992 med drugimi predlagana ustanovitev komisije za jezik, ki pa se ni in ni mogla vzpostaviti. Če tedaj potreba po sistematični skrbi za strokovni jezik morda ni bila povsem očitna, pa danes, ko so na razpolago poslovenjene verzije najbolj razširjenih tujih uporabniških programov in operacijskih sistemov, brez sistematičnega delovanja ne bo več šlo. Sicer se utegne primeriti, da se bomo strokovnjaki sporazumevali v domačem jeziku le s težavo, za okolico bomo pa povsem nerazumljivi. Predstavitve nekaterih prispevkov na strokovnih posvetovanjih in propagandni nastopi zastopnikov tujih družb potrjujejo, da ta skrb ni več zgolj hipotetična.

Zamisel za pričujoči zapis je dobil avtor že pred dlje časa ob sodelovanju pri nekem projektu, iztočnica pa je bil naslednji dogodek: projektna skupina, katere član je bil, je pregledovala del projektne dokumentacije in ob tem ga je zbudila v besedilu uporabljena sintagma "metodologija informacijskega inženirstva". Izrazil je dvom, ali je taka kombinacija izrazov ustrezna in pravilna, a je dobil pojasnilo, češ da "...na naši fakulteti uporabljamo ta izraz". Če odgovor premislimo in ga uporabimo na primeru kake druge stroke, bi se glasilo, da je nekaj v skladu z na primer "... metodologijo gradbeništva". Ali ima neka stroka res le eno samo metodologijo? Bolj verjetno je, da obstaja znotraj vsake stroke precejšnje število metodologij za izvajanje različnih aktivnosti. Posebej je v tem primeru vprašljivo tudi, ali je izraz "informacijsko inženirstvo" sploh ustrezen. Sklenemo lahko najmanj to, da zgolj uporaba nekega izraza na določeni fakulteti ne dokazuje tudi njegove pravilnosti ali ustreznosti. Posplošitev tega vprašanja pa je zaključek, da strokovnemu jeziku namenjamo dosti premalo skrbi in pozornosti in s tem odpiramo možnosti tistim, ki jih to področje preveč ne skrbi. Dokončna vzpodbuda za pisanje pa je bil v reviji *Uporabna informatika* objavljeni prispevek dr. Franceta Novaka¹. Prispevkov o strokovnem jeziku, še posebej v informatiki, je malo. Eden od redkih je bil referat na posvetovanju Dnevi slovenske informatike '96, odmev nanj pa je bil vsaj pri informatikih osupljivo skromen². Upajmo, da bo zato ta zapis opogumljivo tiste, ki jim je do tega, da se strokovni jezik izboljša in utrdi.

Precej izrazov, ki so se nabrali v času od zamisli za članek do oddaje uredništvu, se je medtem kar prijel. V nadaljevanju jih bomo nekaj navedli, komentirali ter predlagali po avtorjevem mnenju ustrežnejše. Glavni namen prispevka seveda ni kritika dosedanjih prizadevanj ali celo njihovo omalovaževanje pri iskanju slovenskih izrazov s področja informatike, temveč poudariti res skrajno potrebo po komisiji za strokovni jezik in nemara tudi opozoriti iskalce novih izrazov, da bi bili vsaj nekoliko bolj previdni pri uporabi novih besed ali dodajanju novih pomenov obstoječim. Najprej pa še nekaj besed o strokovnih izrazih.

Ne moremo si kaj, da ne bi za začetek ne vem katerič že ponovili ugotovitve, da je informatika mlada kot stroka in kot znanost in da se večina razvoja zgodi v angleško govorečem okolju. Ker je želja in potreba, da se novosti kar se da sproti prenašajo k nam, je ena od posledic, da se novi angleški izrazi prevajajo ali slovenijo pogosto kar preveč brezskrbno, celo nemarno. Mogoče je prevajanje strokovnih besedil po svoje celo

zahtevnejše od prevajanja leposlovja prav zaradi novih pojavov, naprav in postopkov, za katere v domačem jeziku še ni izrazov. Ne da bi želel poseči na področje teorije prevajanja, za kar avtor ni kvalificiran, pa mu bodi vendar dovoljeno zapisati nekaj elementarnih ugotovitev o tem.

Za pomensko, vsebinsko in jezikovno pravilen prevod strokovnega besedila moramo obvladati (to se pravi razumeti in poznati) troje: materin jezik, jezik izvornika in stroko. Šele če so izpolnjeni vsi trije pogoji, lahko upamo, da bo prevod ustrezen. Medtem, ko o prvih dveh verjetno nihče ne dvomi, pa tretjega vsi, ki prevajajo, ne upoštevajo. Poznati stroko pomeni v kontekstu informatike poznati naprave in razumeti njihovo funkcijo in delovanje, poznati in razumeti procese in postopke ter za kaj in kdaj nastopajo ali se uporabljajo. Obenem moramo razumeti besedotvorni aparat materinega in tujega jezika. Seveda razumemo, da vsakdo ne more imeti občutka za jezik, vendar bi moral imeti vsakdo, ki pravaja in še celo, če vpeljuje nove izraze, občutek odgovornosti do jezika. Tudi če mislimo, da razumemo, kaj je pomen tujega izraza, le pogledimo v slovar, saj bomo pogosto ugotovili, da domačo besedo celo že imamo. Za primer, kako prevajalci površno prevajajo - ali pa jih celo tudi ne prevajajo - angleške izraze, naj nekaj navedemo in komentiramo nekaj takih, ki je nanje naletela skoraj gotovo že večina tistih, ki se ukvarja s tem področjem.

■ *CD (tudi CD ROM, CD-ROM)*: kratica za compact disk (read only memory). V slovenščini se prevaja kot zgoščanka, ki se, kakor se zdi, tudi že prijemlje. Beseda je videti domača, pomensko in tehnično je pa neustrezna, saj na laserski plošči (CD-ju, cedeju) ni nič gostega, kar bi bilo prej bolj redko (gl. SSKJ, zgostiti in izpeljanke). Naprava, ki jo zapisuje, lahko izdelala le zapis določene gostote, ki ga ni mogoče na istem mediju niti stisniti (zgostiti) niti razpeti (razpreti). Naj spomnimo na gramofonske plošče prejšnjih generacij, ki so se vrtele s hitrostmi 75, 45 in 33 1/3 vrtljajev na minuto in na katerih je bil zapis iste melodije, čeprav analogen, različno gost, vendar nobena od njih ni bila "zgoščanka". Zdi se, da je izraz laserska plošča sprejemljiv, v večini primerov pa celo samo plošča, saj so to verjetno edine, ki jih sploh izdelujejo. Sprejemljiva bi bila tudi kratica CD in tudi zapisana kot beseda - cede po zgledu emšoja.

■ *compress*: stisniti, komprimirati, zgostiti (zapis na strojno berljivem mediju, tako da je na isti medij mogoče zapisati bistveno več podatkov brez izgube informacije). V tem primeru bi bil izraz zgostiti pomensko ustrežnejši kakor pri CD-ju, saj je zapis stisnjen (zgoščen) na istem mediju.

¹ Dr. France Novak: *Poimenovalni sistem v slovenščini (Uporabna informatika št. 2/1998)*

² Katarina Puc, *Strokovni jezik kot gradnik informacijske kulture (Zbornik posvetovanja DSI '96)*

■ *de-compress*: razpeti, dekomprimirati, razširiti. To je nasprotni postopek od stiskanja zapisa; naleteli smo že na neverjeten slovenski prevod tega izraza - dekompresirati. Primer kaže na to, da ustrezne izraze (v tem primeru za postopek) lahko najdemo tudi v drugih disciplinah, konkretno v termodinamiki, kjer sta procesa znana in opisana tudi s slovenskimi izrazi.

■ *host* (pisano pogosto HOST, Host): gostitelj (zmogljiv računalniški sistem, ki omogoča hkratno delo številnih uporabnikov in/ali uporabniških programov, pogosto obenem upravlja razvejano računalniško mrežo ali je njeno pomembno vozlišče). Ni jasno, zakaj se pogosto uporablja zapis v obliki kratice ali tak z veliko začetnico, po pravici pa lahko podvomimo, ali avtor ve, o čem piše ali predava, če ne razume izraza v izvorniku. Kratak pogled v slovar bi takoj vse pojasnil.

■ *hub* (pisano pogosto HUB, manj pogosto Hub): pesto (tisti del kolesa, v katerega je vstavljen ležaj). To je naprava, skozi katero se pretakajo podatki določene (zvezdaste) izvedbe računalniške mreže. Prevaja se skorajda sploh ne, naleteli smo že na izraz zvezdišče. Beseda je primer, kako se v angleščini za nov pojav enostavno privzame izraz, ki upošteva topološko podobnost, v slovenščini pa je primer za nepotrebno izumljanje nove besede.

■ *internet* (tudi *Internet*): internet, svetovno računalniško omrežje. Interneta ne bi prevajali, ker je beseda sprejemljiva, že splošno znana in uveljavljena. Radia, telefona, televizije, radarja, laserja in še česar tudi nismo prevajali. Pri internetu je to treba še toliko manj, ker je v celoti nov fenomen, ki sta ga povzročila razvoj računalniške in komunikacijske tehnike. Zdi se, da mnogim piscem povšeči izraz (svetovni) splet, vendar je splet tehnično, vsebinsko, pomensko nekaj povsem drugega kakor internet³. Pogled v Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) nas v tem prepričanju podpre. Prevajanje interneta s spletom se zdi kar malo nasilno in puristično, priznamo pa, da je splet lepa slovenska beseda. Za internet smo že srečevali slovenski izraz medmrežje. Izraz omrežje je za network kar se da primeren, saj pod tem razumemo več kot le mrežo, tako tudi območje in/ali področje, ki ga mreža pokriva geografsko ali funkcionalno (primerjaj telefonsko, cestno omrežje; podobno še ostenje, osončje). Medmrežje je nasilen dobesedni prevod, ki ga kar najtrdneje odklanjamo že samo zaradi jezikovne neprimernosti, še tem bolj pa, če upošteva-
mo mogoče asociacije, ki nimajo nič skupnega s tehniko in informatiko..

■ *information engineering*: informatika. Izraz se je prevajal pogosto kot informacijsko inženirstvo, kar je neprimerno in ni v duhu slovenskega jezika. Angleščina tak izraz prenese, ker pozna tudi civil engineering (gradbeništvo in ne civilno inženirstvo), mechanical engineering (strojništvo in ne mehanično inženirstvo), electrical engineering (elektrotehnika in ne električno inženirstvo) in še kaj.

■ *spell checker*: pravopis. Pogosto beremo kot prevod črkovalnik, kar je neustrezno, ker program preverja, ali je beseda prav zapisana, in je ne črkuje. V slovenščini pomeni črkovati po vrsti izgovarjati, imenovati črke neke besede (gl. SSKJ, črkovati), kar zapišemo kot č-r-k-o-v-a-t-i.. Črkujejo lahko pač tudi napak zapisano besedo (na primer č-e-r-k-o-v-a-t-i). Slišali smo že argument, da je to program, vendar "spell checker" ni

(komercialno) ime programa, temveč njegova funkcija. Če imamo program kalkulator (za calculator) in koledar (za calendar), zakaj bi nas motil prav pravopis za spell checker?

■ *web* (pogosto pisano tudi web ali WEB): mreža. Tudi tukaj glede pisanja z veliko začetnico ali celo v obliki kratice velja isti pomislek, kakor ga navajamo pod host in hub. Če bi se pisci vsaj nekoliko potrudili, bi v slovarju nemudoma našli prevod. Če bi še malo pobrskali, bi ugotovili, da beseda web izhaja iz (germanskih) besed za presti, net (ki ga srečno vendarle vsi prevajajo pravilno kot mreža) pa iz (germanskih) besed za plesti. Če torej ločimo med pomenoma, vidimo, da se v angleščini izraz net (in network) za komunikacijske mreže in omrežja, pa ne zgolj na področju računalniške tehnologije, ne uporablja slučajno

Upamo, da smo z zgledi uspeli napeljati na premislek, ali je treba prevajati prav vse, in pokazati, da niso vsi novi izrazi, ki zvenijo kleno in domače, tudi v resnici ustrezni. Za konec pa naj sedanjim in bodočim prevajalcem predlagamo, naj, če le morejo, upoštevajo nekaj usmeritev, ki bodo njim in vsem drugim pomagale razvijati in bogatiti slovenski jezik.

1. Razumimo besedilo v tujem jeziku. Če ta osnovna zahteva ni izpolnjena, je verjetnost za pravilen prevod blizu nič, morebitnih novih izrazov pa nas je v takem primeru lahko samo groza.
2. Premislimo, ali je treba prevesti prav vse izraze. Večinoma verjetno da, prav vseh pa mogoče res ne - spomnimo se na internet in podobne.
3. Poiščimo pomen za neznane izraze v slovarju tujega (angleškega) jezika. V takem slovarju je pomen izraza razložen pogosto tudi etimološko in že razlaga lahko pomembno pripomore pri iskanju ustrezne domače besede.
4. Poglejmo v tujejezično (največkrat angleško) - slovenski slovar. Presenečeni bomo, koliko besed je že prevedenih!
5. Poglejmo v Slovar slovenskega knjižnega jezika. To je koristno posebej takrat, kadar nismo prepričani, ali smo uporabili pomensko in vsebinsko pravšnjo besedo.
6. Poglejmo čez mejo svoje stroke. Imejmo pred očmi, da je informatika mlada in da je mogoče v kaki drugi disciplini neki pojav že opisan. S tem se bomo izognili uporabo istih izrazov za pomensko zelo različne pojave in povzročanju nesporazumov.
7. Vprašajmo koga. Več glav več ve, mogoče pa je prav tista glava premislila to, kar nas pesti.
8. Preverimo novo besedo pri kolegih in strokovnjakih. Ne čakajmo na reakcijo (strokovne) javnosti. Več mnenj bo prej potrdilo (ali ovrгло) ustreznost prevoda ali izraza. Ne zanašajmo se na rabo, ki da je učiteljica - tudi ona se mora nekje učiti..
9. Naj nas ne zanese v purizem. Slovenski izrazi za vsako ceno niso sami po sebi znak pozitivnega odnosa do jezika. Če bi bilo tako, bi lahko vse stroke shajale s splošnimi izrazi in strokovnega jezika skoraj ne bi bilo treba.
10. Pustimo se prepričati. Razumljivo je, da smo na svoj izdelek ponosni, kar je še posebej upravičeno, če je to nov izraz. Vendar ne vztrajajmo za vsako ceno - dajmo prednost jeziku in ne sebi.

³ prim. Franz Kafka, Splet norosti in bolečine